

ALBERT ROSSICH*

La poesia catalana a l'Acadèmia abans de la Renaixença

L'activitat de la institució que acabarà adoptant el nom de Reial Acadèmia de Bones Lletres en la composició de poesies en català durant el Setcents ha estat estudiada diverses vegades. Primer, per Jordi Rubió, que en va donar una panoràmica ajustada, amb moltes notícies de primera mà;¹ després, per Antoni Comas, que a més va transcriure i comentar amplis extrets de composicions dels acadèmics.² Tots dos, en el fons, van partir de la convicció que l'Acadèmia va protegir, i fins i tot impulsar, la poesia en català. I si bé al començament Rubió matisava una mica aquest judici («Bien dio ella a conocer en las *Nenias Reales* por donde andaban sus preferencias pero también que no excluía de sus tareas al catalán»), al final arribava a la conclusió que, a l'Acadèmia, «la lectura de poesías en catalán, sobre temas triviales, se hizo cada vez más frecuente».³ Al seu torn, Comas insistia en la importància d'aquest patrocini: «Al llarg de tot el segle XVIII l'Acadèmia fou un recer per a la poesia catalana, com ho fou per a l'estudi de la nostra llengua i de la nostra història» —explicava.⁴ Doncs bé:

* Institut de Llengua i Cultura Catalanes (UdG).

1. Jorge RUBIÓ, «Literatura catalana», dins Guillermo DÍAZ-PLAJA, dir., *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. V, Barcelona, Ed. Barna, 1958, pp. 275-284 i 316-323.

2. Antoni COMAS, *Història de la literatura catalana*, vol. IV, Esplugues de Llobregat, Edicions Ariel, 1972, esp. pp. 645-662. Les pàgines d'aquest llibre que fan referència a l'Acadèmia han estat reeditades fa poc: Antoni COMAS, *L'Acadèmia de Bones Lletres des de la seva fundació l'any 1700*, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres, 2000. S'han de tenir en compte també els nombrosos estudis i edicions de textos acadèmics realitzats per Kenneth Brown.

3. RUBIÓ, *ob. cit.*, pp. 275 i 277, respectivament.

4. COMAS, *Història de la literatura...*, *ob. cit.*, p. 645.

el que em proposo aquí és justament repassar les actituds dels acadèmics en relació amb la poesia catalana i veure si es pot dibuixar efectivament una evolució a favor de la literatura en català fins a arribar al romanticisme.

Formulat així, ja es veu que el meu propòsit no ha estat simplement espigolar les notícies de composicions catalanes produïdes per l'Acadèmia, ni recopilar els pocs textos en vers que ens n'han pervingut, repartits en diversos arxius i biblioteques. Vull apuntar sobretot quina és l'actitud dels acadèmics davant la literatura catalana, quina pensen que ha de ser la seva tasca com a estudiosos i lletraferits. De passada, això em permetrà donar a conèixer unes quantes clarícies sobre la història de l'Acadèmia i de la cultura catalana del Setcents.

Em centraré en l'activitat estricta de l'Acadèmia, sobretot en els moments inicials, en els quals era més literària que erudita. Tot i això, no s'ha d'oblidar que, a més de la producció literària i docta generada directament per l'Acadèmia, amb assumptes encarregats i sessions regulars, aquesta també exercia una influència difusa sobre determinats sectors que estaven al marge de la corporació. Rubió se'n va adonar estudiant els cançoners setcentistes:

Desearía llamar la atención sobre el grupo literario que gravitaba hacia nuestra Academia y que se interesaba por la poesía catalana. En los cenáculos literarios barceloneses se contaba con la Academia. A veces despertaba rivalidades; otras se quería ganar su protección. Constituía un sector de la literatura catalana en el setecientos, más bajo de nivel que su escuela histórica, pero también más fiel de lo que se creía al cultivo de la lengua materna. En la *Bibl. de Cat.* existen algunos manuscritos que ilustran esta escuela poética, emparentados entre sí por la repetición de ciertas obras, lo cual indica que interesaban a más de un círculo de lectores. Suelen tener un denominador común no sólo muy barcelonés sino a veces diría que familiar. [...] Parecen muy próximos al grupo de la Academia de *los Desconfiados* y a su sucesora.⁵

Una «escuela poética», diu Rubió. Certament: tota aquesta literatura —en català i en castellà, però sobretot en castellà— havia abandonat la severitat del barroc, desenganyat i pessimista, a favor d'una poesia més frívola, de temes bucòlics i motius conceptuosos; tot i que també perpetuava el vessant hu-

5. RUBIÓ, *ob. cit.*, p. 277.

morístic de la literatura burlesca del Siscent. Significava, en definitiva, l'entrada de la sensibilitat rococó i arcàdica que preluïava la literatura més sentimental de l'últim terç del segle.

L'ACADÈMIA DELS DESCONFIA TS

L'Acadèmia Desconfiada, o dels Desconfiats, va ser fundada el 10 de juny del 1700.⁶ Les notícies que ens han arribat de les seves activitats són molt incompletes. De tota manera, l'exhumació, per Carreras i Bulbena, de les actes conservades d'aquesta institució va permetre conèixer amb detall el desenvolupament de set sessions acadèmiques: sis del 1700 i una del 1703.⁷

L'inventari de composicions en català de l'Acadèmia Desconfiada, però, és ben magre: unes «quintilles burlesques» de Felip de Ferran i Çacirera llegides el 23 de juny del 1700, i, fora de les acadèmies ordinàries, cinc peces llegides en la sessió solemne del 15 de gener del 1701 i després recollides, entre moltes altres poesies en castellà i llatí, dins la corona fúnebre *Nenias reales*.⁸ Hi va haver encara una altra acadèmia solemne, celebrada el 18 de novembre de 1701, per commemorar les noces entre Felip V i Maria Lluïsa de Savoia —que havien tingut lloc a Figueres—, però en aquesta només s'hi van llegir obres «en las lenguas latina y castellana».⁹

6. Hi ha uns quants estudis sobre la primitiva Acadèmia dels Desconfiats. Destaquem E. MOLINÉ Y BRASÉS, «La Academia dels Desconfiats», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IX (1917-1920 [1921]), pp. 1-10; Joseph R. CARRERAS Y BULBENA, «Constitució y Actes conservades de la Academia Desconfiada, anomenada també Escola y Academia dels Desconfiats», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, X (1922), pp. 225-277, 289-336 i 179bis-194bis; Encarnación GARCÍA DINI, «Pablo Ignacio de Dalmases y la Academia de los Desconfiados de Barcelona», dins AA. VV., *Miscellanea di studi ispanici*, Università, 1969-1970, pp. 199-260; Isabel GERMÁN TORRES, «La Academia de los Desconfiados», *Pedralbes*, 13, II (1993), pp. 565-572.

7. Ms. B-98 de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona. Veg. CARRERAS Y BULBENA, «Constitució...», *ob. cit.*

8. Joseph AMAT DE PLANELLA Y DESPALAU, *Nenias reales, y lagrimas obsequiosas, que a la immortal memoria del gran Carlos Segundo Rey de las Españas, y Emperador de la America; en credito de su mas imponderable dolor, y desempeño de su mayor fineza, Dedicada y Consagra la Academia de los Desconfiados de Barcelona*, Barcelona, Rafael Figuerò, 1701.

9. Veg. MOLINÉ Y BRASÉS, *ob. cit.*, p. 7, que transcriu un passatge de la *Relación succincta del feliz arribo de los serentísimos don Felipe de Borbón y doña Maria Luisa Gabriela de Saboya* (Barcelona, 1702). Tot i que Isabel GERMÁN TORRES, *ob. cit.*, p. 572, creu que els reis van assistir personalment a l'acadèmia, la documentació adduïda per Moliné ja fa veure prou que no.

En aquesta època és més fàcil trobar composicions aïllades dels Desconfiats en català en manuscrits dispersos que no pas com a contribució directa a les sessions acadèmiques. El convencionalisme de les acadèmies estava renyit amb el conreu normal de la llengua quotidiana. Més que d'un rebuig del català, doncs, el que hi ha és una certa incompatibilitat entre aquesta llengua i uns determinats àmbits formalitzats. No és tampoc un cas de diglòssia, perquè el català mantenia uns espais de prestigi indiscutits. Recordem que és en llengua catalana que es fan els parlaments oficials als reis, que sojornaven a Barcelona en aquests mateixos dies, com es veu a les *Festivas demonstraciones* que la Diputació del General els va dedicar.¹⁰ Les sessions extraordinàries, solemnes, com la necrològica dedicada a Carles II, reservaven de vegades per al català (que era, al capdavant, la llengua «oficial» de l'administració, de la Diputació i del Consell de Cent) uns àmbits presencials que no sovintegen, en canvi, en l'artificiositat dels *assumptos* acadèmics –llevat del cas que es tracti de composicions burlesques.

No es tracta de desinterès cap a la literatura en català, per tant. Aquesta impressió es veu reforçada per l'evidència que els Desconfiats sí que protegeixen *externament* la poesia catalana: en aquest sentit, la publicació de l'obra poètica de Vicent Garcia, Rector de Vallfogona, dedicada a l'Acadèmia,¹¹ no és un fet casual.

El llibre inclou un bon nombre de poemes laudatoris de diversos autors –naturalment en català–, una biografia escrita per fra Manuel de Vega i de Rovira (que signava amb el pseudònim vallfogonesc de Rector de Pitalluga) i una dedicatòria de Joan Bonaventura de Gualbes a l'Acadèmia (sota el nom, ell també, de Rector de Bellesguart). Va tenir cura de l'edició Joaquim Vives i Ximénez (el Rector dels Banyes). El fet que es fes constar a la portada que els curadors del volum eren acadèmics, i que l'obra es dediqués expressament a la mateixa acadèmia, són manifestacions clares del patrocini d'aquesta institució. Afegim-hi el fet que la publicació era el resultat d'un treball minuciós

10. *Festivas demonstraciones, y magestuosos obsequios, con que el muy ilustre, y fidelissimo Consistorio de los Deputados, y Oydores del Principado de Cataluña, celebrò la dicha que llegò à lograr, con el deseado arribo, y feliz himeneo de sus Catolicos Reyes...*, Barcelona, Rafael Figuerò, 1702.

11. VICENT GARCIA, *La Armonia del Parnàs, mes numerosa en las poesias varias del Atlant del Cel poetic, lo D' [...]. Recopiladas, y emendadas per dos Ingenis de la molt illustre Academia dels Desconfiats*, Barcelona, Rafel Figuerò, 1703 [Facsimil: Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona/ Publicacions de la Universitat de València, 2000].

i perllongat. Tot plegat no s'explicaria sense una iniciativa concreta de l'acadèmia impulsant l'aparició del volum.

Hi ha un altra mostra encara de l'estima en què era tinguda l'obra de Garcia entre els Desconfiats. Després que Felip de Ferran llegís les seves quintilles catalanes, a la sessió del 23 de juny de 1700, es va suscitar una discussió ortogràfica, que recullen les actes conservades. Un catedràtic canonista que hi assistia –sens dubte, Josep de Rius i de Falguera– «quería persuadir a todos que Filipe en todo era otro Vallfogona». «¡No tanto! –dixeron los examinadores. Séalo en la mitad, y no más; que nos ha venido a corromper al cathalán en castellano, y nos confonde el alphabeto, y para lo que nosotros ponemos la *x* él nos pone la *c* y *h*, que no hiziera otro tanto un niño de escuela».¹² És interessant, si més no, veure que Garcia és esmentat aquí no solament com a autoritat literària, sinó també ortogràfica.

ELS PRECEDENTS DE L'ACADÈMIA DE 1729

Com és ben sabut, l'actual Acadèmia de Bones Lletres va inaugurar formalment les seves sessions l'1 de maig de 1729.¹³ La primera etapa d'aquesta represa s'ha conegut sovint sota el títol d'Acadèmia «Sense nom», la qual cosa podria fer pensar que es tractava d'una designació tradicional. En realitat, com fa veure la documentació interna, el 1729 la institució era coneguda amb el nom d'Acadèmia de Barcelona, Acadèmia literària de Barcelona o fins i tot –encara– amb el tradicional d'Acadèmia Desconfiada.¹⁴ Posats a designar el

12. Ms. B-98 de l'Arxiu Històric de la Ciutat (Barcelona), s. f. Sobre la composició poètica de Felip de Ferran, veg. CARRERAS Y BULBENA, «Constitució...», *ob. cit.*, pp. 8-9.

13. La bibliografia essencial sobre l'Acadèmia en el període que s'inicia el 1729 és la següent: J. MIRET Y SANS, «Dos siglos de vida académica», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IX (1917-1920 [1921]), pp. 10-32, 92-116, 168-192, 249-285 i 305-358; E. MOLINÉ Y BRASÉS, «Apéndice», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IX (1917-1920 [1921]), pp. 358-362; Joseph Rafel CARRERAS, «Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis qui il·lustren aquesta Acadèmia», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XIII (1927-1928), pp. 179-237, 262-306 i 359-384, i XIV (1929-1930), 15-32, 183-193, 213-238, 280-292 i 343-384; Martín de RIQUER, «Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV (1955), pp. 275-304; COMAS, *Història de la literatura...*, *ob. cit.*, esp. pp. 76-103.

14. Per exemple, el plec *Lista de los Academicos que oy a los 30 de Abril 1731 componen la Academia Literaria Barcelonesa...*, on d'altra banda figura l'acceptació de Francesc Valls «Maestro Jubilado de

període estricta que va de 1729 a 1752, val més fer servir el nom històric d'Acadèmia Literària de Barcelona.

Tot i això, la corporació sempre es va considerar una continuadora de l'activitat de l'Acadèmia dels Desconfiats. Quan estrena el nom de Reial Acadèmia de Bones Lletres i publica el primer volum de les seves memòries, hi inclou un «Resumen histórico del origen y progreso de la Real Academia de Buenas Letras». La història es fa començar «a fines del siglo pasado», moment en què l'Acadèmia havia adoptat «el humilde apellido de *Academia de los Desconfiados*», i s'hi esmenten, com a fets rellevants, la publicació de les *Nenias Reales* i la celebració d'aquella acadèmia per solemnitzar la coronació de Felip V, de les quals ja hem parlat.¹⁵

Contra el que podríem pensar si només ens fixàvem en les dates oficials, també hi havia hagut una activitat acadèmica més o menys regular en els anys precedents, i amb els mateixos protagonistes —al voltant de Bernat Antoni de Boxadors, comte de Peralada.¹⁶ Ens n'han quedat testimonis dispersos, en manuscrits aïllats¹⁷ que s'haurien de posar en relació entre si i estudiar-los. Tot plegat no fa sinó corroborar els lligams entre l'Acadèmia Desconfiada i la seva successora. En tot cas, la persistència en l'ús del nom «Acadèmia dels Desconfiats» encara dins la dècada de 1730¹⁸ prova que la nova acadèmia inaugurada el 1729 era, en realitat, la mateixa que s'havia creat el 1700. Hem d'interpretar el fet de 1729, per tant, més com una refundació de l'antiga Acadèmia dels Desconfiats que no pas com l'erecció d'una acadèmia

la Cathedral y antiguo Academico de los Desconfiados» (lligall 1-III-2 de l'arxiu de la RABLB). O el plec *Introducciones a las Academias que empiegan en Enero de 1732 concernientes a una misma idea compuestas por don Bernardo Antonio de Boxadors etc., Vice-presidente por el Excellentissimo Señor Marques de Risbourg Presidente de la Academia de los Desconfiados* (lligall 15, núm. 35 de l'arxiu de la RABLB). Cf. també Carreras, «Estudis biogràfics...», *ob. cit.*, p. 187.

15. [Ramon de PONSICH], «Resumen historico del origen, y progreso de la Real Academia de Buenas Letras de la Ciudad de Barcelona baxo la proteccion de Su Magestad», dins *Real Academia de Buenas Letras de la Ciudad de Barcelona; Origen, Progressos, y su primera Junta general baxo la proteccion de Su Magestad, con los papeles que en ella se acordaron*, I [= *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de la Ciudad de Barcelona*, I], Barcelona, Francisco Suriá, [1756], pp. 2 i 4.

16. [PONSICH], *ob. cit.*, p. 4.

17. A més de la important documentació conservada a l'arxiu de la RABLB, s'han de tenir en compte els mss. 186, 917, 1004, 1183 i 1565 de la Biblioteca de Catalunya; A-32, A-88 i B-98 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; i 22010 de la Biblioteca Nacional de Madrid, entre d'altres.

18. Veg. supra, nota 14.

estrictament nova. En realitat, sempre s'ha fet així, i també ho fem aquí commemorant amb aquest número el tercer centenari d'aquesta noble institució.

Diu Carreras i Bulbena que el 3 de gener de 1718 es va reprendre l'activitat de l'acadèmia sota els auspicis de Pau Ignasi de Dalmases, i després dels seus fills, amb la participació, almenys, de Francesc Valls i Segimon Comas. També segons Carreras, l'any 1727 aquest grup es va unir amb el que s'aplegava entorn de Bernat Antoni de Boxadors.¹⁹ No he pogut trobar els documents en què es basa Carreras per afirmar això. Potser quan s'hagin ordenat i estudiat tots els papers que guarda l'arxiu de l'Acadèmia ho podrem precisar. Pel que fa a Bernat de Boxadors, comte de Peralada, tan sols puc adduir el que explica ell mateix en una carta del 1752, on agraeix el nomenament de president de la flamant Reial Acadèmia de Bones Lletres:

No podré olvidar jamás que he sido uno de sus individuos [de la Academia] quando en su primer origen no tuvo más aliento ni espíritu esse Cuerpo que la estudiosa emulación de quatro o cinco nobles ingenios.

Me acuerdo, y no sin complacencia, que, tomando en adelante algún incremento, assí en número de sugetos como en el exercicio de estudiosas fatigas, estuve cumpliendo el encargo de presidente en todas las mensuales academias por espacio de más de dos años, hasta que, mereciendo a la piedad del rey difunto militares y áulicos empleos, fue llamada mi asistencia personal a muy distintas ocupaciones.²⁰

Potser Carreras va deduir d'aquí que els dos anys de presidència del comte de Peralada corresponien a «su primer origen», i eren anteriors a la restauració de 1729. Però més aviat devien ser els de l'etapa del marquès de Risbourg, quan la presidència efectiva de les sessions requeia sobre Boixadors.²¹ Fos com fos, em decanto per creure que la confluència dels dos grups, si és que mai van existir separadament, és un fenomen anterior. Les activitats d'aquest cenacle remuntaven com a mínim a 1721, com ho prova el manuscrit 186 de la Biblioteca de Catalunya, el qual conté diverses composicions datades, entre

19. Joseph Rafel CARRERAS, «Estudis biogràfics...», *ob. cit.*, pp. 180-181.

20. Conde de Perelada [Bernat Antoni de Boxadors], «Respuesta a la carta antecedente», dins *Real Academia...*, *ob. cit.*, p. 68.

21. Cf. [PONSICH], *ob. cit.*, pp. 6-7.

les quals una obra poètica colectiva en català i castellà, *Oràculo manual*, amb la indicació «Conseptes estfics [sic] de la tercera vetllada que se tingué 3 de mars de 1721». La data, i la precisió de l'ordinal –tercera vetllada– proven que aquesta no va ser una única sessió aïllada, sinó que formava part d'una activitat continuada. Una altra composició bilingüe del mateix manuscrit que consigna la data de 16 d'abril de 1721 pressuposa almenys una quarta vetllada. En bona part són obres de fills d'acadèmics que havien format part de la Desconfiada i que després retrobem entre els fundadors de la nova etapa encetada el 1729 (com Bernat Antoni de Boxadors, comte de Peralada; el seu germà Joan Tomàs de Boxadors; Francesc de Sentmenat i d'Agulló, marquès de Sentmenat; Feliu d'Amat i de Lentisclà, baró de Sant Miquel de Castellar; Pau de Dalmases i Vilana, etc.).²² Conservem encara una altra composició catalana de Joan Tomàs de Boxadors titulada *Soliloqui* d'Eneas, que consta llegida «en una de las Cadèmias[sic] se tingueren en casa D.ⁿ Fèlix Amat».²³ La intervenció dels germans Boxadors al costat de Pau de Dalmases i Vilana mostra que aquells dos nuclis de què parlava Carreras ja havien confluït el 1721.

L'ACADÈMIA A PARTIR DE 1729

A pesar del que podrien fer pensar les últimes obres esmentades, la llengua catalana hi tenia un paper subordinat en relació amb el castellà. Parlo d'aquestes sessions més o menys informals que precedeixen la instauració de l'Acadèmia Literària, antecedent de l'Acadèmia de Bones Lletres, però també de les que la seguiran. Fet i fet, no ens n'hauríem d'estranyar, donada l'extracció social dels seus impulsors i els models culturals vigents. Hem vist que, a l'Acadèmia, hi predominava una literatura artificiosa i una voluntat lúdica en què els nobles divertien les seves estones d'oci; els eclesiàstics i altres lletraferits d'extracció més humil, per la seva banda, procuraven agradar-los mostrant-se tan cultes i seguidors de la moda com ells.

De tota manera, el conreu literari del català hi tenia el seu lloc, més important quan es tractava de destacar en composicions jocosos –per exemple,

22. Dec algunes informacions sobre aquesta qüestió a Anna Sirjes i Mª Alba Sabaté.

23. Ms. 1183 de la Biblioteca de Catalunya, f. 81v.

en les sessions anuals de Carnestoltes—, o simplement com a manifestació de la continuïtat d'una literatura que ningú no ignorava que antigament havia estat la més important d'Europa (no oblidem que els acadèmics estaven inclosos dins una tradició que identificava la literatura catalana amb l'occitana)²⁴ i que, al capdavant, era la pròpia d'un país amb el qual tots se sentien identificats. Més encara: se'n sentien dirigents. Per això el català hi tenia reservada una presència testimonial, en el millor sentit de la paraula. Hi ha algun moment, però, en què aquesta fràgil posició sembla trencar-se. El meu propòsit aquí, doncs, és mirar aquesta qüestió amb una mica de detall.

La llengua catalana és present a les sessions de l'Acadèmia des de la que va inaugurar formalment la represa d'activitats, el maig de 1729. En aquesta primera sessió, Pau de Dalmases i Vilana va llegir un discurs en què *Se pondera que un sabi no deu habitar en lo desert*.²⁵ L'agost del mateix any, Antoni de Lapeyra i Cardona hi va llegir un altre text en prosa, un *Discurs en què se prova que l'perfet amor és amar ab l'enteniment*.²⁶ Conservem altres discursos en prosa catalana llegits a l'acadèmia dels quals ignorem la data, i no els esmentaré. D'altra banda, també sabem que el mateix any 1729 es van llegir composicions catalanes en vers, encara que avui no es conserven: Antoni d'Armengol hi va presentar, almenys, unes lires *Al susto de Andròmeda embestida del mónstruo marí*.²⁷

No tinc constància de cap composició catalana llegida amb seguretat el 1730. Sigui com sigui, el 1731 es produeix un esdeveniment nou: aquesta Acadèmia composta d'aristòcrates, religiosos i erudits barcelonins va decidir convidar el capità general de Catalunya Guillaume de Melun, marquès de Risbourg, a assistir en una sessió oberta, celebrada el 16 d'abril de 1731.²⁸ L'endemà mateix ja se li feia l'ofertament solemne d'ingressar a l'Acadèmia com a

24. Recordaré només que l'oració inaugural de Segimon Comes per a la primera Junta General de l'1 de maig de 1729 feia memòria dels Jocs Florals de Tolosa i l'antiga poesia catalana: lligall 12, núm. 3 (9) de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

25. El text es conserva actualment, anònim, dins el lligall 12, núm. 71 de l'arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. L'atribució a Pau de Dalmases apareix en un índex dels textos guardats a l'arxiu de l'Acadèmia dins el plec intitulat *Heterogeneos de 1729* (lligall 12, núm. 1, f. 2).

26. Conservat al lligall 12,3 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

27. Segons l'*Índice de poesias de la Academia*, plec manuscrit dins el lligall 1-II-1.

28. Cf. Albert ROSSICH, «Una sessió pública de l'Acadèmia de Barcelona al 1731», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLIV (1993-1994 [1995]), pp. 303-335.

president. (La bona disposició dels acadèmics barcelonins cap al capità general no té res de sorprenent: recordem que l'arribada de Melun a Barcelona havia coincidit amb el perdó i la restitució de béns als austracistes, i que la majoria dels membres de l'Acadèmia havien militat durant la Guerra de Successió en aquest bàndol). El marquès de Risboug era un militar való al servei de Felip V que segurament desconeixia el català, llengua que d'altra banda ja no gaudia del seu antic estatus d'oficialitat. Em sembla, per tant, que no és arriscat veure en aquest fet l'explicació de la disposició que els acadèmics es van apressar a aprovar tot seguit, i que figura al final d'aquesta citació:

Día 18 de abril 1731. Convocados en Junta general todos los académicos, hizo relación el señor don Francisco Savila como junto con don Bernardo Antonio de Boxadors, insiguiendo la comisión que se les había dado, habían ido el día después de la academia pública a dar las gracias a su *excellencia* de la particular honra que le había la adademia [*sic*] devido favoreciéndola con su acistencia. Y que, haviéndole los dos representado de parte de toda la Academia que (no haviendo de haver en adelante quien se atreviera a sentarse en la silla de presidente que su *excellencia* se había dignado ocupar) esperavan que sobre su protección se dignaría honrar a la Academia con acceptar el nombre de presidente de ella, se había por fin dignado su *excellencia* en admitir el hazer a la Academia esta honra, nombrando al mismo tiempo por su vicepresidente al señor don Bernardo Antonio de Boxadors. Dicho día se resolvió que los académicos usen el idioma castellano.²⁹

Sembla que el text només es pot interpretar en el sentit que aquell dia es va decidir que, en endavant, a les sessions acadèmiques només es faria servir el castellà. A primer cop d'ull, això és una prova del retrocés del català com a llengua de prestigi al segle XVIII. Amb tot, aquest acord no alterava gaire el que ja era la pràctica habitual: des del començament les actes són redactades en castellà, i en castellà eren escrites la majoria de comunicacions. Però una anàlisi detinguda del tema ens fa veure un fet paradoxal: i és que a partir d'aquesta disposició no es produeix pas una davallada en l'ús del català a l'Acadèmia, sinó que més aviat passa el contrari. Val la pena, doncs, dedicar un petit comentari a aquest problema.

29. *Resoluciones de la Academia literaria barcelonesa*, s. f., dins *Actas. De 1729 á 1735*, lligall I-III-I. A. ROSSICH, «Una sessió pública...», *ob. cit.*, p. 309 reproduïxo un text que és una variant d'aquest i que avui es conserva dins el mateix plec i en el mateix lligall.

La primera qüestió és saber quin era l'abast d'aquell acord. Es referia sobretot a la llengua de les comunicacions exposades? Es limitava a prescriure quina havia de ser la llengua de relació dels acadèmics? La disposició valia també per al llatí, per exemple? Va ser derogada i no en tenim constància escrita?

Suposant que es tractés de la llengua de les comunicacions, el que és segur és que l'acord no estava pensat per al llatí. Si en la sessió semipública celebrada dos dies abans de la presa de l'acord, Josep Fornés havia fet un discurs en aquesta llengua, i Genís Padró un epigrama,³⁰ en la sessió següent Agustí Riera tractava el tema *Quali fructus specie Adamus fuit tentatus*, òbviament en llatí.³¹ Qui sap si ens podrien ajudar a interpretar aquella disposició uns «puntos particulars» que figuren al final d'un reglament acadèmic de finals del 1729 o començaments del 1730; anterior, per tant, a aquell acord:

Que sólo se den diez asuntos cada mes de las materias que el presidente resuelva, y no sea *ad libitum* el idioma, [ni que fós] en prosa o verso, ni en este el metro.³²

És a dir que els encàrrecs havien de precisar el tema, la llengua, el gènere i —en poesia— el metre. No hi havia, doncs, lliure elecció de l'idioma, per l'interessat. Però hi ha unes correccions al manuscrit (al capdavant, es tracta d'un esborrany del qual no posseïm una versió definitiva): des de «el idioma» fins a «metro» va ser ratllat, i el copista va escriure després «como ni el que sea en latín o castellano». L'omissió del català com una opció possible a l'hora de prescriure la llengua dels textos és significativa. I és que, d'entrada, el redactor ni tan sols preveia la utilització del català. Perquè no era una llengua habitual de les comunicacions acadèmiques.

Quin podia ser, en fi, el sentit d'aquella disposició a favor del castellà? No sembla que anés expressament destinada a prohibir la presentació de textos en català, no solament perquè abans ja se n'hi presentaven ben pocs, sinó perquè després, en canvi, n'hi trobarem bastants mostres. Encara més: si la tria d'una llengua o altra no era discrecional, sinó que venia exigida per l'encàrrec del president, no tenia sentit demanar als acadèmics que usessin el cas-

30. ROSSICH, «Una sessió pública...», ob. cit., pp. 315 i 317.

31. *Eterogeneos de 1731*, lligall 12, 10 (o), f. 2 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

32. Plec entre l'acta d'octubre de 1729 i la de maig de 1730, dins el lligall I-III-1 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

tellà. N'hi hauria hagut prou dient que la llengua de l'Acadèmia era el castellà. O s'hauria d'haver formulat com una norma que obligava el president, i no els acadèmics; el contrari hauria estat una impropietat jurídica. La disposició no podia anar tampoc contra la llengua en què es redactava la documentació interna de l'Acadèmia, perquè això ja es feia en castellà, com ja ho havia fet trenta anys abans l'Acadèmia dels Desconfiats. És evident, doncs, que la norma s'havia de referir a una altra cosa.

L'acord, en efecte, només podia anar contra la llengua de relació oral entre els acadèmics, que, mentre no assistien a les sessions personalitats de fora, per força havia de ser el català. És perfectament imaginable que, a l'hora de llegir papers públicament o de compondre peces oratòries o poètiques, els acadèmics volguessin utilitzar preferentment el castellà. Però la noblesa establerta a Barcelona, la petita aristocràcia de no gaire antiguitat que constitueix la base dels acadèmics de número, i no cal dir els clergues que també en formaven part, no devien parlar espontàniament –al XVIII– altra cosa que català. Per contravenir això sí que es requeria un acord. Deixant de banda aquest fet, el català podia tenir el seu lloc, com el llatí, acotat als textos llegits o comentats.

No crec que hàgim de veure en això una imposició que els acadèmics haguessin hagut d'acceptar a contracor. Simplement, en donar entrada a l'Acadèmia a les autoritats borbòniques no catalanes, un criteri d'elemental pragmatisme havia de portar a utilitzar exclusivament el castellà. Donades les noves circumstàncies –el català ja no era la llengua oficial de l'administració de l'estat a Catalunya–, no podíem esperar mostres de deferència favorables al seu ús en aquests casos.

És clar que la proscripció del català com a llengua de relació social era un factor negatiu que s'afegia a la precarietat en què es trobava com a llengua acadèmica. Paradoxalment, el català quedava restringit a uns usos elevats, com a llengua de creació –això sí: secundària, marginal– i com a objecte d'estudi. (Pel que fa a aquest segon aspecte, la tasca pionera d'Antoni de Bastero i Lledó, i l'enorme influència que les seves idees van tenir entre els membres de l'Acadèmia fins al segle XIX,³³ prou que reflecteix la importància que se li atorgava). Ara bé: l'ús efectiu de l'idioma, en els assumptes acadèmics, era mínim.

33. Veg. Antoni de BASTERO, *Història de la llengua catalana* a cura de Francesc Feliu, Vic / Girona, Eumo Editorial / Universitat de Girona, 1997; August RAFANELL i Albert ROSSICH, «La langue occitane dans la Catalogne du XVIIIe siècle», *Lengas*, 48 (2000), 1-21; i August RAFANELL i

I és que, encara que aquella disposició anés adreçada principalment al terreny de l'oralitat, el català com a llengua de les peces encarregades devia quedar tocat. De fet, durant tot l'any 1731 no em consta que s'hi presentés res, en català. En canvi, el 1732, Feliu Amat hi va llegir un parell de composicions que no ens han pervingut: unes octaves sobre el tema de la coincidència d'haver-se celebrat l'acadèmia el dia de l'aniversari del rei [3 de maig] i unes dècimes sobre el tema *Per què la empresa de Venus és un ram de roses*, i Antoni d'Armengol unes quartilles amb peu trencat, evidentment de caràcter humorístic, intitolades *Sentiments de un gran bevedor de vi que, caigut en un riu, begué impensadament un poch de aigua*, també perdudes.³⁴ Pep Valsalobre ha pogut documentar dos poemes catalans d'Agustí Eura llegits a l'Acadèmia l'any 1733.³⁵ L'1 de març de 1734, a la sessió de Carnestoltes, també hi ha diverses contribucions en llengua catalana: almenys, una glossa d'Isidre Padró, una dècima de peus forçats de Josep Galceran de Pinós, una glossa de Pau Dalmases i de Vilana, i encara un text plurilingüe de Josep de Móra i de Catà, marquès de Llió, a més d'un parell de peces en llatí macarrònic de base lingüística catalana.³⁶ A l'acadèmia de Passió celebrada el 19 d'abril de 1734, Agustí Eura va llegir un romanç amb el títol *Consideració a Christo crucificat*.³⁷ I el setembre de 1734 Joan de Çagarriga hi va presentar unes *Quartillas ab què se reprèn un gos que mocegà la cama de Filis*.³⁸ Tots aquests textos coincideixen, notem-ho, amb el període de presidència del marquès de Risbourg (encara que a partir de febrer de 1733 deixés de participar-hi personalment, a causa de la seva absència de Barcelona),³⁹ cosa que em reafirma en la inter-

Francesc FELIU, «La llengua abans de la lingüística. Arran d'unes notes d'Antoni de Bastero», en aquest mateix número.

34. Totes aquestes notícies provenen de l'*Índice de poesias de la Academia*, ob. cit.

35. Veg. Pep Valsalobre, en aquest mateix número.

36. Així consta a les *Resoluciones de la Academia literaria barcelonesa*, ob. cit. Els textos poètics que he esmentat avui no es conserven a l'arxiu de l'Acadèmia, però sí el text plurilingüe del marquès de Llió (lligall II, núm. 43) i un discurs en llatí macarrònic de Joan Tomàs Massanés, fet sobretot a partir del català (lligall II, núm. 30).

37. No es conserva actualment a l'arxiu de la Reial Acadèmia, però figura al ms. 1183 de la Biblioteca de Catalunya, ff. 61v-66.

38. Segons l'*Aranzel de los asuntos Academicos existentes en el Archivo de la misma...* redactat per Esteve de Pinós l'any 1791, dins el lligall I-II-1.

39. [PONSICH], ob. cit., p. 7.

pretació d'aquella norma sobre l'exclusivitat del castellà en les activitats de l'Acadèmia —que es referia a la llengua oral.

El cas és que fins i tot a la solemne sessió necrològica per la mort de Guillaume de Melun, marquès de Risbourg i president de l'Acadèmia (1734), hi ha dues poesies en català: una glossa en dècimes del baró de Rocafort i una altra dècima de Pau Dalmases.⁴⁰ No era la llengua literària, no, la que es veia proscriu, sinó la més vaporosa llengua parlada. Per això, les protestes contra aquesta disposició podien ser humorístiques, i en vers català. Crec que Agustí Eura responia a aquest estímul escrivint aquelles «octavas jocosas» intitolades *Las musas catalanas en metàfora de mosas de soldada suplican entrar en lo congrés de la noble y sàbia Acadèmia de Barcelona*,⁴¹ i que sens dubte hem d'identificar amb el poema «Las Musas a la Academia. Octavas» que figurava, sense data i anònim, entre les poesies conservades quan es va confeigir l'*Indice de poesías de la Academia*, l'any 1806 —poesies que avui majoritàriament s'han perdut. Aquesta obra, en fi, sembla una rèplica a la decisió d'imposar entre els acadèmics el castellà: les muses es queixen que hagin d'estar «en nostra casa pròpia» com si fossin mudes, i ho argumenten fent recurs a la capacitat literària del català⁴² —un argument que encara podia tenir força.

El 1735 hi ha diverses composicions en català, de Joan de Sagarriga, Josep Pla, Genís Padró, Josep Galceran de Pinós i Pau Dalmases, i unes octaves anònimes *Al engañ del home que-s fia en los béns de la Fortuna*, amb censura de Segimon Comas. També és anònima l'única composició de què tenim notícia de l'any 1736, *Se queixa Carnestoltas ab llengua llemosina de la diferència de la glòria en què-s véu antes en Barcelona y lo decaygut de ara*. Així podríem continuar donant autors i títols: el 1737, un sonet de Gregori de Prats; el 1738, una dècima de Pau Ignasi de Dalmases; el 1739, un sonet de Ramon de Ponsich; el 1743, unes quintilles de Josep Pla; el 1744, una dècima de Josep Galceran de Pinós; el 1748, un romanç jocós de Joan Gasset i unes «endechas esdrúxulas» d'Agustí Lluís Verde; el 1751, unes dècimes de Joan Galceran de Pinós.⁴³ La major part d'aquests poemes —tots els de tema profà— no s'han conservat.

40. Notícies tretes de l'*Aranzel...*, op. cit.

41. Ms. 1183 de la Biblioteca de Catalunya, ff. 86-87.

42. Veg. el text del poema dins l'article de Pep Valsalobre, «Agustí Eura i les muses catalanes a l'Acadèmia de Barcelona», en aquest mateix número.

43. Aquestes notícies provenen de l'*Indice de poesías de la Academia*, ob. cit., i de l'*Indice de las Poésias sobre la Pasión*, lligall 1-II-1 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

ACABAMENT

Em sembla que no cal repassar aquí tota la producció poètica catalana que sorgeix de l'Acadèmia des de mitjan segle XVIII, quan ja s'intitulava Reial Acadèmia de Bones Lletres. En sortiria una llista excessiva, i ja pot servir com a mostra representativa la que va donar Antoni Comas en la seva *Història de la literatura*. Basant-se en les actes resumides per Miret i Sans, Comas va transcriure una relació de 44 intervencions en català durant el període 1752-1806, la qual cosa el portava a la conclusió de l'«extraordinària freqüència» amb què és conreat aquest idioma a partir de 1752:

Sembla com si, una vegada ja assegurada la seva legalitat i garantida la personalitat de la institució, es llancessin decididament a procurar per tots els mitjans l'enaltiment de la llengua catalana. Tot just constituïda l'Acadèmia de Bones Lletres, el dia 6 de novembre de l'any 1752, el marquès de Sentmenat llegeix un sonet en català «encargando se conserve la pureza de este idioma». Però això només és el començament.⁴⁴

Ja hem anat veient, però, que sempre s'havia fet poesia en català a l'Acadèmia. En realitat, l'estudi sistemàtic de la literatura, tant en català com en castellà, nascuda de les sessions de l'Acadèmia de Bones Lletres està per fer —em refereixo a la literatura del període anterior a la Renaixença. Entre altres coses, s'haurien d'extractar totes les informacions que figuren a les actes de les juntes generals i particulars conservades a l'arxiu de l'Acadèmia, cosa que no he pogut fer sistemàticament. De manera que les notes que segueixen per força han de tenir un valor provisional.

Encara que els textos conservats són molt pocs, la documentació que he vist m'ha permès tenir coneixement de gairebé un centenar de composicions poètiques catalanes llegides entre 1729 i 1841 (12 abans de 1740, 4 entre 1741 i 1750, 34 entre 1751 i 1760, 11 entre 1761 i 1770, 6 entre 1771 i 1780, 1 entre 1781 i 1790, 14 entre 1791 i 1800, i 9 entre 1801 i 1806). La major part, això sí, s'han perdut. Però aquesta informació sola no ens ajudaria gaire, si no poguéssim valorar al mateix temps el percentatge que representen en relació amb les obres escrites en castellà. Altrament, podríem confondre l'abundància casual de notícies amb un fenomen de recuperació literària —i viceversa. Però a par-

44. COMAS, *Història de la literatura...*, ob. cit., p. 96.

tir dels dos índexs manuscrits que recullen les composicions poètiques llegides en les sessions acadèmiques anteriors a l'any 1806, l'*Índice de Poetas de la Academia* i l'*Índice de las Poetas sobre la Pasión*, podem fer una aproximació a la qüestió.

Tot i que la informació continguda dins aquests textos és manifestament incompleta, almenys permet establir de manera aproximada la proporció de peces poètiques catalanes i castellanes llegides des de 1729 fins a 1806, en una successió que abraça gairebé 80 anys. (Per raons metodològiques, prescindixo dels poemes que no van datats). I aquesta és l'evolució del català a les sessions acadèmiques: a la dècada de 1730 —entre 1731 i 1740—, la relació entre poesies en català i castellà és del 5% contra el 91%; a la dècada de 1740, del 11% contra el 81%; a la de 1750, del 27% contra el 69%; a la de 1760, del 18% contra el 56%; a la de 1770, del 9% contra el 87%; a la de 1780, del 6% contra el 82%; a la de 1790, del 30% contra el 65%; i als sis primers anys del XIX, del 62% contra el 31%. Globalment, el percentatge és d'un 15% per al català contra un 78% per al castellà. (La resta dels percentatges fins a 100 corresponen normalment al llatí).⁴⁵ No oblidem, però, que hi ha tot un altre gruix de treballs acadèmics, el que formen els textos en prosa presentats en aquella institució —normalment de caràcter erudit—, i que eren escrits gairebé exclusivament en castellà. Les dades provinents dels dos índexs que hem considerat s'acaben el 1806. Després de 1808 hi ha molt poca activitat acadèmica: l'única obra coneguda en català és una peça nadalenca de Cristòfor Marcer, de 1816.⁴⁶ A partir d'aquest any ja no em consta que es llegissin més composicions poètiques en català a l'Acadèmia fins al 1838.⁴⁷

He d'insistir en el valor provisorori d'aquestes dades. Com veiem, la quantitat de poesies catalanes sempre és molt inferior a la de peces en castellà, excepte en els primers anys del segle XIX —i després gairebé desapareixen. D'al-

45. He reduït els decimals a unitats.

46. MIRET I SANS, *ob. cit.*, 182.

47. No esperéssim pas trobar-hi cap rastre d'una presumpta Renaixença. D'aquest any és una traducció de Renart i Arús «de ciertas poesías escritas en la pared de una cárcel de Francia, en tiempo del terror». Als anys següents, tampoc no hi ha res de *renaixencista*: el 1840, es llegeix la *Descripció de la montanya y santuari de Montserrat*, d'Agustí Eura (que havia mort el 1763); el 1841, un romanç de Pere Labèrnia i *La persecució dels porcs* (poema publicat per primera vegada al *Diari de Barcelona* el 1808; cf. Manuel JORBA, «Llengua i literatura. 1800-1833», dins Joaquim MOLAS, dir., *Història de la Literatura Catalana. Part moderna*, vol. VII, Barcelona, Editorial Ariel, 1986, p. 61).

tra banda, hi ha uns períodes de progressió per a la poesia en català a l'Acadèmia, amb un moment important a la dècada dels 50 i un altre al tombant de segle, i una desclosa a començament del XIX, tot i que el nombre total de les composicions registrades als esmentats *índices* és tan petit en aquests últims anys (només 13, entre català, castellà i llatí) que és una mica arriscat treure conclusions de l'alt percentatge que en resulta per al català. És veritat que si comparem la producció poètica en català de l'Acadèmia Desconfiada amb els mateixos anys del segle següent el contrast a favor del català és extraordinari. Però si la comparació la fem entre la dècada dels 30 –la de la represa– i la dels 80, el resultat és el contrari.

Sigui com sigui, segurament ens podem arriscar a oferir algunes conclusions:

1) Des de 1700 fins a l'aparició del romanticisme no es veu una evolució clara a favor de l'ús de la llengua catalana en la creació literària dels acadèmics. El camí transcorregut és vacillant i aleatori, i en darrer terme comença i acaba de la mateixa manera: amb el predomini absolut del castellà.

2) L'acord de 1731 que obligava a usar el castellà no impedia la lectura de papers acadèmics en català, ja que anava adreçat principalment a regular la llengua parlada a les sessions en el context de la presidència del marquès de Risbourg.

3) El català va ocupar sempre una posició subordinada en relació amb el castellà des del moment que la llengua exclusiva de les actes i de tota la documentació interna va ser sempre el castellà, tant durant l'etapa dels Desconfiats com de la seva successora.

4) El percentatge a favor del català que es detecta en el període 1801-1806 –molt elevat– no és tan significatiu com semblaria si tenim en compte les poques poesies que coneixem durant aquests anys. De fet, és sobretot el fet puntual que durant l'any 1805 tenim notícia de sis composicions catalanes per només una de castellana que el resultat es decanta tan clarament a favor del català.

Per tot plegat, no crec que es pugui deduir d'aquelles oscil·lacions, com s'ha fet tradicionalment, que la consciència literària catalana anava avançant amb el segle XVIII i que en l'interès per la poesia catalana entre els acadèmics de Barcelona s'insinuava un ressorgiment que la guerra del francès va interrompre.⁴⁸ Crec que hem de ser cauts a l'hora d'analitzar unes dades que

48. Cf., per exemple, Josep MIQUEL I VERGÉS, *Els primers romàntics dels països de llengua catalana*, Mèxic, Biblioteca Catalana, 1944, pp. 16-17, i RUBIÓ, ob. cit., pp. 215, 219, 228 i 250.

no van acompanyades d'un canvi d'actitud sensible pel que fa a la subordinació del català al castellà.

En canvi, continuava ben viu l'interès per la poesia catalana com a objecte d'estudi. I fins com a objecte a protegir (i no tant a conrear): les actes de la Reial Acadèmia ens transmeten la curiosa petició, el 1773, del reverend Jeroni Pasqual, beneficiat de Caldes, que «desea ser académico; y se acuerda “que respecto de ser su numen particular especialmente en la poesía cathalana, sin embargo de no ser graduado, se tenga presente su pretensión”». ⁴⁹ Ara bé: l'actuació més important de l'Acadèmia en aquesta etapa final és l'intent reiterat de reimprimir les obres de Garcia, revisades. Se'n va començar a parlar el 18 de maig de 1804, i encara s'hi feia referència el 21 de juny de 1816. Finalment, es va decidir completar les poesies de Garcia amb una mostra de les poesies dels membres de l'Acadèmia de Bones Lletres. Ja ho he explicat en un altre lloc, i no em repetiré. ⁵⁰ Només les dificultats derivades de les prohibicions de la Inquisició van impedir la consecució d'un projecte que ens hauria conservat un bon nombre de composicions dels acadèmics que avui hem de considerar definitivament perdudes.

49. MIRET Y SANS, *ob.cit.*, p. 105.

50. Veg. ALBERT ROSSICH, «Un acadèmic de començament del XIX: Bru Bret», *Estudi General*, 14 (1994), pp. 197-214 (p. 200).